

KARÁCSONY ÁGNES

AZ ELSŐ PESTI SZELLEMI CSAPSZÉK

Nagy Endre és számos író, zeneszerző, színész közösen formálta a pesti kabaré speciális műfaját, de az igazi „feltalálójáról” – ahogyan Kellér Dezső nevezte Kondor Ernőt – kevés szó esik

„Cukrozott epének” nevezte Kosztolányi Dezső a pesti kabarét. Szerinte „hitetlenség és finom rosszmájúság öltött benne testet, amely minden emberben benne lakozik”, ugyanakkor „az az okosság teremtette meg”, amely Budapest „egyik fontos jellemvonása”. A kabaré 20. század eleji startja itthon is összefüggött a szórakoztatóipar fellendülésével. Nagy Endre és számos író, zeneszerző, színész közösen formálta a pesti kabaré speciális műfaját. De az igazi „feltalálójáról” – ahogyan Kellér Dezső nevezte Kondor Ernőt – kevés szó esik. Most pótoljuk ezt is a fővárosi kabarétörténet prologjában.

„Emlékszem, egy vidéki színész, aki pénzre tett szert, kibérelt a Teréz körúton egy szenvedő vendéglőt, és azt átcsináltatta nézőtérnek. Persze színpadot is csináltak a nézőtér elébe. Az átcsinált polgári vendéglőt elnevezték Bonbonnière-nek. (...) Az ember akkor öt forintot kapott egy versért. A költő gyönyörködtetni szeretné az emberiséget. De nincs emberiség, hanem közönség van. És a közönség többet kíván a gyönyörködésnél: jól akar mulatni. Már most itt lett ez a kabaré s tíz forintnál kezdte a fizetést. Emlékszem, az a vidéki színész-fiatalember bejött a szerkesztőségbe s zászlaja alá toborzott bennünket, akik versírásról voltunk ott nevezetesek. Szóval a kabaré megnyílt és jól ment, és tíz, tizenöt, huszonöt, és a vége felé, a világbéke utolsó esztendeiben ötven pengő forintot kaptunk már a kuplékért, vagyis szövegekért vagy még szakszerűbben mondva: számért. (...) Azt sem tudtuk, kérem, mi fán terem az a kabaré s kabaréköltők lettünk itt egynéhányan”, kezdte meséjét Szép Ernő a *Színházi Élet* 1918. évi 25. számában a kabaréről, vagy miként ő nevezte, a „pesti szellemi csapszékéről”. Arról írt, „hogyan termett a kabaré Pesten” egy évtizeddel azelőtt. (A kabaré franciául kocsrát, csapszékét is jelentett.)

azt sem tudtuk, kérem, mi fán terem az a kabaré s kabaréköltők lettünk itt egynéhányan

Először csak kísérlet volt a kabaré magyar megteremtésére. Zoltán Jenő újságíró próbálkozott vele Tarka Színpad néven

Molnár Ferenc
a Tarka Színpad
színészeit
„a magyarság
ügyének
veszedelmes
pontra küldött
őrkatonaínak”
nevezte

a Nagymező utca 17.-ben, a Fővárosi Orfeum (ma Budapesti Operettszínház) egyik helyiségében. 1901 novemberében nyílt meg, voltaképp az Orfeum „szobaszínháza” volt, és egy év múlva kudarcba fulladt. Igaz, már az elején is elvérzett, amikor Hevesi Sándor, a Nemzeti Színház rendezője megírta róla kritikáját a *Magyar Szemlében* (1901. 47. sz.): „apró aktuális karikatúrákat” várt a műsortól, ehelyett „unalmasnak és élettelennek” találta azt. De legalább már magyar nyelven szólt a kabaré, addig ugyanis németül adták a mulatók, variéték műsorait. Az *Ország-Világ* 1901. november 24-ei szerkesztőségi cikke ki is tér rá: „A Tarka Színpad hivatva van végképp kiszorítani a selejtes, germanizáló német termékeket.” Molnár Ferenc a Tarka Színpad színészeit „a magyarság ügyének veszedelmes pontra küldött őrkatonaínak” nevezte. Végül aztán nem a közönség, hanem az Országos Színészegyesület buktatta meg az első magyar kabarét. Felszólította a társulati tagokat: magyar színészhez nem méltó a kabaré, és ha nem hagyják ott, kizárják őket az egyesületből.

- ¶ Színháztörténészek ezért is ítélik meg úgy: az első igazi hazai kabaré az 1907-ben alakult Fővárosi Cabaret Bonbonnière, amely megalapozta a pesti kabaré külön műfaját is.
- ¶ A hírlapok 1907 februárjában országszerte hirdették: Budapesten Kondor Ernő – ő az a bizonyos „vidéki színész-fiatalember”, akit Szép Ernő emlegetett – a „Lantos-féle vendéglőhelyen, a Teréz körút 28. alatt, állandó kabaretet rendez, az előadások március elsején kezdődnek”. Korabeli címjegyzékekben találtam rá, hogy azon a helyen (ma a Művész Mozi) a Steinfeldi sörházat működtette Lantos D. Adolf, aki a pesti Moulin Rouge, a Japán kávéház, majd a badeni Bristol Szálló tulajdonosa is lett.
- ¶ Porzsolt Kálmán hírlapíró, színigazgató, nem sokkal a Bonbonnière megnyitását követően a *Pesti Hírlapban* („Zsolt” álneven írta ide Esti leveleit) elmélkedett arról, hogy „a cabaret nem egyéb, mint a félbemaradt irodalom a félbemaradt színházban, de igazi írótól és művésztől előadva. (...) Tehát nem csinálhatnak igazi cabaretet se műkedvelők, se artisták”. S ugyan a kabaré „Párizs bohém szelleméből született”, ám „Németországba is átment, s itt annak jelzéséül, hogy

Kondor Ernő portréja
Madaách Imre Városi Könyvtár Helytörténeti Gyűjteménye, Balassagyarmat

Porzolt Kálmán

B.O.
Bpest.

a varieté-brettli fölött áll, elnevezték „Überbrettlinek”. Példának hozza, hogy „Wedekind s még számos kiváló író szerepelt a német cabaretben”. (Brettlinek nevezték az énekes-táncos számokat felvonultató „színpadocskákat”.)

¶ Porzolt cikke az első honi kabaréelemzésnek tűnik. Más miatt is érdekes az írása. Ebben fedeztem fel most azt, amit kabaréhistorikusok nem említenek: eredetileg Porzolt Kálmánt kérte föl Lantos, hogy hozzanak össze „cabaret-színházat”. Ajánlotta a Teréz körúti vendéglőt vagy az Andrassy úti Régi Múcsarnok földszintjét. „Nem mertem vállalkozni, mert én a színházat szerettem volna sör nélkül, ő pedig inkább a sört színház nélkül. Azóta a Teréz körúton megnyitotta Kondor Ernő fiatal színész az első magyar cabaretet. A Régi Múcsarnokban pedig Faludi Sándor, a Vígszínház egyik igazgatója fog csinálni. A Kondoré teljesen francia szellemű cabaret, igen tehetséges művészekkel s igazi írókkal, akik között Nagy Endre, nagy tehetségű író Párizs szellemességét ülteti át Budapestre”, hagyta a tény a kutató utókorra is Porzolt Kálmán.

¶ Ha már feljött „Párizs szellemisége”: a műfajt a Chat Noir nevű párizsi kabaré teremtette meg. A Fekete Macskát 1881. november 18-án nyitotta meg a Montmartre-on egy hajdani bűvész, Rodolphe Salis. Művészek, írók léptek föl saját szerzeményeikkel, szononokkal, versekkel. A műsoros esteket aztán állandósították. Húsz évvel később, 1901-ben Max Reinhardt és barátai Berlinben megalapították saját kabaréjukat Schall und Rauch (Zaj és Füst; Goethe Faustjából) néven az Unter den Lindenen. Ez volt az első berlini kabaré. Reinhardt 1902 júniusában két héten át Budapesten is szerepelt színházával.

¶ Gajdó Tamás színháztörténész, az Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet főmunkatársa úgy fogalmaz: alapvetően polgári szórakoztató műfaj a kabaré. Fejlődése nálunk Budapest nagyvárossá válásához kötődik, hiszen ezzel a folyamattal a szórakoztatóipar is fellendült. A kabaré összekötötte a művészi produciókat és a tömegszórakoztatást. A pesti kabarét – túl a művészeti attitűdön – nagyvárosi kritikai szellem jellemezte, ebben találta meg saját arculatát: az első perctől kapcsolódott közéleti eseményekhez, politikához.

*A Fekete Macskát
1881. november 18-
án nyitotta meg
a Montmartre-on
egy hajdani bűvész,
Rodolphe Salis.
Művészek, írók
léptek föl saját
szerzeményeikkel,
szononokkal,
versekkel*

Kétségtelenül hatással volt rá a berlini, a müncheni irodalmi, illetve a párizsi zenés kabaré is (Kondor franciás nevet is adott kis színházának: Bonbonnière), de nem ezeket „pestiesítették” itthon a kabaréalapítók, hanem létrehozták az önálló pesti kabarét. „Komikumának szabályait, szerkesztési törvényeit, sőt a néző viselkedésének illemkódexét is nagyrészt az utca és a hétköznapi szerkeszti: éltető eleme a politika és a kisember „békaperspektívájának” találkozása, a hétköznapi fonákja, a közélet árnyjátéka,” szerepel meghatározásként a *Pesti kabaré* című kötetben, amelyet a *Százezrek színháza* című sorozatban jelentetett meg 1966-ban a Színháztudományi Intézet. Kosztolányi Dezső a *Színházi Életben* (1922. szeptember 17.) pedig így összegezte a magyar kabaré sajátosságait: „A cabaret francia szó. Ezt jelenti: korcsma. (...) A mi kabarénk nem montremartrei diákcsoportok friss szellemességét és bájos kajánságát szölogatja, mint a párizsi, nem véres, nem halálos, nem ideg-csigázó, mint a berlini, nem tüntet idétlen, kispolgári léhaságával, mint a bécsi. Kezdetből fogva igényesebb volt, fényesebb és kényesebb, irodalmibb mindegyiknél. Egy kis nép szellemi fényűzésével rendeztük be. Alig van kitűnő írónk, kinek neve ne szerepelt volna műsorán s ezt ne tekintette volna megtiszteltetésnek, mert nem szállt le hozzá, hanem magához emelte.”

kezdetből fogva
igényesebb
volt, fényesebb
és kényesebb,
irodalmibb
mindegyiknél. Egy
kis nép szellemi
fényűzésével
rendeztük be

alig van kitűnő
írónk, kinek neve
ne szerepelt volna
műsorán s ezt ne
tekintette volna
megtiszteltetésnek,
mert nem szállt
le hozzá, hanem
magához emelte

¶ Kosztolányi Dezső amúgy „csöpp cukorkadobozként” említette a Bonbonnière-t, amely szerinte éppúgy hozzátartozott az újabb magyar irodalom történetéhez, mint a franciáéhoz a Chat Noir.

A PESTI KABARÉ „FELTALÁLÓJA”

¶ Kondor Ernő – Somlyó Zoltán költő, újságíró szavaival – „vidám és kedves fiú, amolyan polgári bonviván” volt. Kellér Dezső író, humorista, konferanszié így emlékezett rá vissza: „Élete utolsó éveiben sérelmekről sújtva, töltőtollak javításából tartotta fenn magát. Pár évvel a felszabadulás után halt meg. Árván, szegényen, egy albérleti szobában, valahol a hetedik kerületben, a megkopott Csikágóban. A zeneszerzők temették el.”

Hozzátesszük: ma már mellszobra van szülővárosában, Balassagyarmaton.

Nagy Endre
legendás alakja
mellett eltörpült
a feltaláló szerény
figurája

¶ Kondor legnagyobb sérelme feltehetőleg az volt, hogy saját kora (és az utókor is) Nagy Endrét tartotta a pesti kabaré atyjának, szellemi vezéralakjának. Pedig Kondor kihagyhatatlan főszereplője a magyar kabarégenezisnek. „A szakmában csak a legidősebbek tudnak róla, de már azok sem emlegetik. Nagy Endre legendás alakja mellett eltörpült a feltaláló szerény figurája”, írja Kellér a *Kortársak és sorstársak* című könyvében. Ebben eleveníti föl találkozásukat a negyvenes évek végén a Zeneszerzők és Szövegírók Szövetkezete Gerlóczy utcai hivatalában, ahol azzal is szembesül, hogy Kondor számos legendás nóta szerzője, például: *Kecskebéka felmászott a fűzfára*, *Zöldablakos kicsi ház*, *Egy, kettő, három, négy, öt, hat, hét*, *Sárika kis szentem*. Leghíresebb szerzeménye *A vén cigány*, amely bejárta az egész világot, és amely (*Old Gipsy* címmel) állítólag első díjat hozott a szerzőnek az 1928-as New York-i Songwriting Contest rendezvényen.

¶ Kondor Ernő (1884–1951) Balassagyarmaton született, iskoláit Debrecenben és Aradon végezte. Korán árvaságra jutott. Tizenhét évesen már banktisztviselő Budapesten, de ráunt a monoton állásra. Jól énekelt, annál is jobban hegedült. Az Országos Színészegyesület növendéke lett, végzéskor az aradi színházhoz szerződött 1904 júniusában. (Itt ismerhette meg Bródy István rendezőt, későbbi kabaréalapító társát.) Közben elérte nagykorúságát, és százezer forintot kapott az árvaszéktől, gyámja, nagybátyja örökségét. Jelentős összeg volt. Párizsba utazott, élvezte a kabarékat, hazatérve kibérelte a Teréz körúti vendéglőt, átalakította, és Lantos Adolf sörbizományos támogatásával megnyitotta a Bonbonnière-t, huszonhat évesen. Somlyó Zoltán 1927-ben így gondolt vissza a startra: „Elmondok itt a magyar kabaré, a pesti kabaré indulásáról egy fejezetet. Húsz évvel ezelőtt Kondor Ernő, miután valami nagyváradi örökségből egy évet Párizsban töltött, a Teréz körúton átépíttette egy bérház kapualját cukorkatulyává. Pici lampionos fülkék, bársony- és selyemdíszítés, egy kis kanáriház-nagyságú színpad és székek asztalokkal a nézőtéren. Itt megindult a kabaré – a párizsi kabaré mintájára.

pici lampionos fülkék, bársony- és selyemdíszítés, egy kis kanáriház-nagyságú színpad és székek asztalokkal a nézőtéren

itt megindult a kabaré – a párizsi kabaré mintájára

Kürthy György, Bródy István, Marton Géza a FÉSZEK kertjében
OSZMI

Pénz volt hozzá. Jókedv, egy kis költészet is itt-ott.” (A magyar kabaré hőskorából, *Literatura*, 1927. 10. sz.)

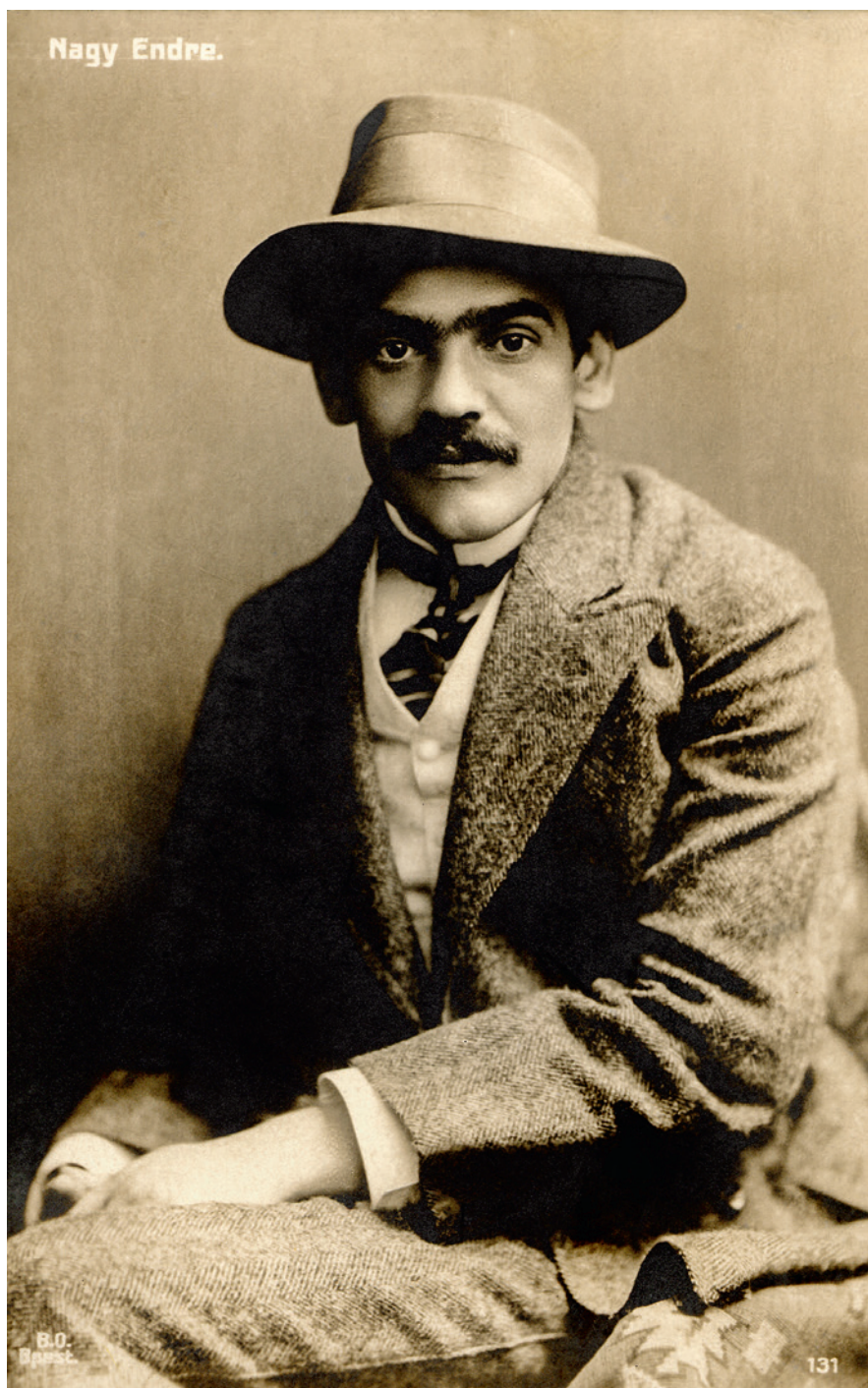
¶ A nyitóelőadás szecessziós plakátját Faragó Géza tervezte (később Márk Lajos is készített plakátokat oda), a műsort Nádas Sándor író, újságíró konferálta. A prológust Molnár Ferenc írta, és a huszonnégy esztendőös Somlay Artúr mondta el. Judik Etel előadta Hetényi-Heidelberg Albert és Bródy István *A fiam* című szerzeményét, László Rózsi a *Fedák Sári szobalányát* (Kálmán Imre és Heltai Jenő írták), Szép Ernő is fellépett lámpalázasan „aktuális rigmusokkal”, Almásy Lola pedig Jakobi Viktor és Heltai Jenő „apróhirdetéseivel”.

¶ Kondor Ernő azonban már az elején azt gondolta: csak akkor lesz életképes a kabaréja, ha a „szórakoztatóiparosok” mellett minél több író is sikerül bevonnia. A New York kávéházban hamarosan megkérdezte Nagy Endrét, aki akkoriban a *Magyar Estilap* szerkesztője volt, hogy felolvasná-e egyik novelláját a színházában. Nagy Endre jóval később, 1934-ben, az *Ujságban* közölt cikksorozatában (*A kabaré története*) rögzítette első találkozását Kondorral: „Elvörösödtem. Én még akkor ifjú szívemben hordoztam az írók presztízsét, mint valami szentséget. Szégyenletes zuhanásnak éreztem hát, hogy személyesen álljak ki egy »lokál« közönsége elé.” De Kondor meggyőzte: hűsz koronát ajánlott neki honoráriumként egy estére. „Az a hűsz korona ellenállhatatlan csábítással hatott rám. Az írói méltóság kedvéért még haboztam egy kicsit, aztán beleegyeztem”, jegyezte föl Nagy Endre, akinek havi fizetése nyolcvan korona volt a lapjánál. Kondor tehát felfedezte, és egy életre megnyerte őt a pesti kabaré számára.

¶ Nagy Endre már aznap este a kabaré színpadán egy asztalkánál ülve olvasni kezdte novelláját. Hogy mi történt azután, az ő írásai alapján rekonstruáljuk. Novellájába beleásított egy monoklis férfi. Provokálta a szerzőt, Nagy Endre ezt „könyörtelen elutasításnak” találta, a színpad szélére ment, közölte, érti az ásitást, úgyhogy inkább mesét mond. Rögtönzött. Életében először. Egy királyról beszélt, aki büszke arra, hogy övé a világ legtokéletesebb állatkertje. Ám egy tudós közli vele, nem olyan tökéletes az, hiányzik belőle a vadszamar. A király erre kiadta a parancsot: kerítsenek neki egy vadszamarat. Senki

az a hűsz korona
ellenállhatatlan
csábítással hatott
rám. Az írói
méltóság kedvéért
még haboztam
egy kicsit, aztán
beleegyeztem

Nagy Endre.

nem tudta, hogyan. A tudósnak volt egy megoldása: „Én is-
merek egy módszert, amivel 24 óra alatt is elő lehet állítani
egy teljesen kifejlett vadszamarat. Vegyetek egy szelíd szama-
rat, öltöztessétek szmokingba, és ültessétek a kabaréba a 6 ko-
ronás helyre. Ott majd megvadul!”

¶ Óriási sikere lett a rögtönzésnek. Kondor Ernő felismerte Nagy
Endrének a kabaréhoz illő ideális humorérzékét, előadásmód-
ját. Kérte őt, másnap este is lépjen fel a „monoklis vadszamar”
számmal, ő majd elintézi, hogy valaki kiprovokálja a szituá-
ciót. Megszületett ezzel a pesti kabaré sajátossága a közbeszóló
közönséggel és a rögtönző konferansziéval, s elindult az új-
ságíró-író Nagy Endre kabarékarrierje. Ő maga így vallott róla
A *kabaré története* cikksorozatban: „Abban a szűk társadalmi
körben, amelyre a kabaré számíthatott, hamarosan híre futott
az új szórakozásnak. Ez a szórakozás a régi állatheccek műfa-
jából való volt. Esténként egy sárga, ijedt arcú, sovány fiatal-
ember kiáll a dobogóra és izgékonyságában kapkodó, keszeg
mozdulattal reagál a »froclizó« közbeszólásokra. Sőt ha sike-
rül őt kellőképpen földühösíteni, dadogva vissza is tromfol.”

*megszületett ezzel
a pesti kabaré
sajátossága
a közbeszóló
közönséggel
és a rögtönző
konferansziéval,
s elindult az
újságíró-író
Nagy Endre
kabarékarrierje*

KOALÍCIÓS OROSZLÁNOK

¶ 1907. március végén Bródy István, a Bonbonnière „társalapítója”
átszerződött a Vígyszínházhoz, Kondor Ernő pedig Nagy End-
rét tette meg főrendezőnek, „sőt rám bízta a műsor összeállítá-
sát és az adminisztrációs teendőket is. Ő pedig elment, hogy
egy kicsit a világot élje...” Beszédtéma lett Budapesten a Bon-
bonnière minden száma, minden fellépője: a korábban említ-
ettek mellett Nyárai Antal, Kőváry Gyula, Sajó Géza, Ferenczy
Károly, Papp János, Gabányi László, Tarján Vilmos, Balogh Bös-
ke, Déry Blanka, Kökény Ilona, Huszár Pufi, és még sokan. Itt
került először közönség elé Zerkovitz Béla egyik örökzöld dala
is, a *Mondják meg a legkisebbik Horváth lánynak...*

*beszédtéma lett
Budapesten
a Bonbonnière
minden száma,
minden fellépője*

¶ „Az igaz, hogy maga a műsor nem sok gondot adott. Zerko-
vitz Béla és Weiner István kéretlenül is behozta a maga paj-
kos dalait. Nvárai Antal, a királyi komédiás változatlanul
énekelte az »Ágyamat«, Nadas Sándor versét, a cinikus pesti

egy néhány perces
politikai tréfa
juttatta igazi
országos sikeréhez
a kabarét

világos, hogy
Magyarországon
ez az egyetlen
hatószer csak
a politika lehetett

aszfaltköltészet remekét, Somlay Artúr meg gondoskodott a műsoráról, az öreg Újházi Edét csodálatosan tudta utánozni... Magamnak is egy egy-két elmondható anekdotáról kellett gondoskodnom, a többit a pillanat véletlenére bíztam. No és ott volt a műsor legnagyobb vonzóereje, László Rózsi, aki a nézőtéren egy széken fölállva változatlan tombolák közepett dalolta tovább Heltai Jenő két pompás dalát: *Berta a moziban* és *Fedák Sári szobalánya*. De nem ez, hanem egy néhány perces politikai tréfa juttatta igazi országos sikeréhez a kabarét. Ahhoz a sikerhez, amely már nemcsak a szmokingokat, hanem a polgári zakókat, agráracsizmákat, sőt munkászubonyokat is megmozgatta. Világos, hogy Magyarországon ez az egyetlen hatószer csak a politika lehetett. A tréfa címe volt: *Koalíciós oroszlánok*”, mesélte kabarétörténeti írásában Nagy Endre.

- ¶ „Tetszett a publikumnak az újdonság: színház, ami színház is, meg nem is. A nézőnek nem kell némán ülnie a helyén, sőt, ha kedve telik benne, még fel is kiabálhat a színpadra. A pestiek eleinte azt hitték, hogy az egészséget, úgy ahogy van, Párizsból importáltuk. Ez a hiedelem eloszlott, amikor később francia szakemberek látogattak el hozzánk tanulmányozni, vajon a pesti kabarét miképpen lehetne Párizsba átültetni? Az emberek egymást küldözgették a Bonbonnière-be”, olvashatjuk Kellér Dezső idézett könyvében.
- ¶ Tény: a Bonbonnière első szezójának végére gyökeret vert a pesti kabaré. Kondor Ernő viszont közben otthagya a vállalkozását, elég gyorsan. Senki nem értette, miért. Kellér Dezső szerint Kondor állítólag azt hallotta, hogy Nagy Endre, akit ő barátjának tekintett, a háta mögött kiszipolyozójának nevezte. Lehet, hogy így történt. Vagy csak az örökké nyugtalan természete miatt állt tovább. Merthogy azért Nagy Endre később fellépett Kondor nagyváradi, szintén Bonbonnière nevű kabaréjában, amely csak az első világháború kitörésekor szűnt meg, és ahova Kondor több hónapra leszerződött Maurice Chevalier-t is.
- ¶ Aztán 1934-ben, amikor Nagy Endre publikálni kezdte kabarétörténeti sorozatát, Kondor Ernő már nyilvánosan szóvá tette (*Esti Kurír*, 1934. május 31.), amiért Nagy Endre a Bonbonnière-t

Emő Kondor

„németföldről átplántált mulatóhelynek, lokálnak nevezi. A Bonbonnière nem Németországból ideplántált, hanem Bródy István és általam elgondolt magyar kabaré volt, amelynek átformálásában Nádas Sándornak vannak igen nagy érdemei”. Itt mondja el először Kondor Ernő, hogy a kabaré alapításával – Bródy Istvánnal és Nádas Sándorral együtt – az volt a céljuk, hogy kiirtsák Budapestről „az egyre szaporodó és túlnyomó részben német műsort adó santánokat”. (A chantant zenés kávéház volt.) „A műsor színmagyar írók színmagyar színészek által interpretált műveiből állott. Amikor Nagy Endre belekapcsolódott és rendkívüli zsenialitással tovább fejlesztette a magyar kabarét, már egy teljesen berendezett helyiség, színpad és egy kiváló művészársulat hullott az ölébe. Ezzel szemben mi, az első műsorral a sötétben tapogatózva nyitottuk meg az első kabarét és így tanulni, tapasztalatokat szerezni – mint neki – nekünk nem állott módunkban. (...) Nagy Endrétől, aki a magyar kabaré történetét írja, több tárgyilagosságot várunk, akik a magyar kabaré igazi megteremtői voltunk”, fejt ki Kondor Ernő, aki a tizes években még próbálkozott újabb kabarék elindításával a fővárosban, de kevés sikerrel.

¶ Kondor valahogy nem volt hajlandó meghallani Nagy Endre dicsérő szavait: „Meggyőződésem, hogy a mai könnyed, szellemes kabaré, chanson, operett-vers stílusát a Bonbonnière Kabaré kezdeményezése fejlesztette ki.” Nagy Endre egyébként a kabaré nagy vívmányai közé sorolta és saját ötletének tekintette a nézőtér összekapcsolását a színpaddal, amit szerinte Max Reinhardt tőle „kölcsonzött”, és ezt neki el is ismerte. De ennél is jelentősebb volt, hogy a kabaré – miként Nagy Endre pontosan észrevette – „ránevelte a magyar nyelvet egy olyan területre, amelyre azelőtt, ha véletlenül rá is tévedt, oly esetben csetlett-botlott rajta, mint a csizmás atyafi a főúri szalon parkettjén. Azelőtt megállapodott közhely volt, hogy a könnyed élcelődésre a magyar nyelv a maga súlyos darabosságával nem alkalmas. Alig volt olyan vicc, amelynek továbbadásánál ne fordították volna hirtelen németre a beszédet, mert magyarul nem jön ki jól. E közhit szerint a pajkos évődés a magyar nyelvben fejbetörő gorombasággá válik, a fűszeres

Nagy Endre egyébként a kabaré nagy vívmányai közé sorolta és saját ötletének tekintette a nézőtér összekapcsolását a színpaddal, amit szerinte Max Reinhardt tőle „kölcsonzött”, és ezt neki el is ismerte

pikantéria gyomorrontó disznósággá, a kétértelműség egyértelműségé. Tudjuk, hogy a magyar nyelv, ez a csodálatos, ez a magasztos műszer milyen remekül állta meg a helyét azokban a föladatokban is, amelyeket a kabaré rótt rá; könnyűszerrel közvetíti a legvillódzóbb elméskedéseket is és a legvakmerőbb verselésekhez is gazdagon szállítja az egymásba olvadó rímeket, pattogó ritmusokat. Nem valami gyors magyarosodási folyamat játszódott itt le; a közönség egyszerűen tudomásul vette, hogy a magyarul megszólaló tréfa mulatságosabb és közelebb áll az ízléséhez.”

¶ Az első igazi pesti kabaré, a Bonbonnière egyébként 1910-ben fejezte be működését. Addigra már sorra nyíltak a kabarék nemcsak Pesten, hanem vidéken is. Szép Ernő beszélt el a *Színházi Élet* 1918. évi 25. számában, hogy „nyíltak a kabarék, mint tavaszon a virágok. Sas-kabaré, Paradicsom-kabaré, Sör-kabaré. Ez már jobbadán a plebsnek való mulatság volt. Az uralkodó főkabaré az a Nagy Endre kabaréja volt, a Modern Színpad, minekután a másik kabaré, a Bonbonnière, halálosan lecsúszott. Ez a Nagy Endre-féle kabaré valami hűségesen budapesti bolt volt, ahol ennek a városnak való humort, költészetet, viccet és hangulatot mértek”. A Modern Színpadot a Képzőművészeti Társulat Andrassy úti épületében (Régi Múcsarnok) Nagy Endre Faludi Sándortól vette át, aki annak idején éppen a Bonbonnière ellenkabaréjaként nyitotta meg.

¶ Nagy Endre azt folytatta ott, amit a Teréz körúton Kondor Ernővel elkezdtek: a pesti kabaré szórakoztasson, de ne csak nevetessen. Szép Ernő *Fiú, leány – Elfelelt drámák* című kötetének szerkesztője, Réz Pál irodalomtörténész világitott rá 2006-ban arra: amíg a mai kabaré egyoldalúan verbális, szöviccekre, poénokra épül, addig a század eleji remekművekben teljes mértékben összefér a humor a nagyigényű társadalom- és jellemábrázolással. Például Szép Ernő *Kis egér – Háborús élmény* című „műsorszámának” (1916. február 26-án mutatták be

ez a Nagy
Endre-féle kabaré
valami hűségesen
budapesti bolt
volt, ahol ennek
a városnak való
humort, költészetet,
viccet és hangulatot
mértek

*Kondor legnagyobb sérelme feltehetőleg az volt,
hogy saját kora (és az utókor is) Nagy Endrét tartotta
a pesti kabaré atyjának, szellemi vezéralakjának.*

a Modern Színpadon) témája a háború értelmetlensége volt egy egér megölésén és abszurd temetésén keresztül. Réz Pál szerint az író „egy tragikus szituációt von be a lírai komikum külső mázával”.

¶ Írásomban a pesti kabaré elrugaszzkodását néztem meg. A húszas évekbeli történetéhez már az állandó hatósági zaklatások is hozzátartoztak. 1922-ben vonták meg először Nagy Endre kabaréjátászási engedélyét. A *Világ* 1922. december 2-i száma közölte: „A műsorok szigorú rendőri cenzúrának vannak alávetve és több ízben megtörtént már, hogy egy-egy kuplét, tréfát vagy konferanszot a hatóság annak politikai vagy társadalmi vonatkozásai miatt betiltott.” Heltai Jenő elnökletével a Magyar Színpadi Szerzők Egyesülete abban az időben folyamatosan tiltakozott „az újabban tapasztalt irodalom- és művészetellenes áramlattal szemben”. De ez már egy másik kabarévilág.

¶ Rátaláltam a *Pesti Napló* 1927. augusztus 25-ei számában egy remekül fogalmazott írásra, amelynek szerzője: K. K. (A szignó mögött Kovács Kálmán lehet, akit kora „rendkívül művelt tollú esztétájának” tartottak színházi körökben.) A pesti kabaré huszadik jubileuma kapcsán fejtegeti, hogy a kabaré városi termék, „a városi ember kritikája teremti meg”. Szerinte a párizsi kabaré elveszett a romantika és a szentimentalizmus útvesztőiben. „A párizsi ember napi keserűségét a revü vezeti le. A revüben találja meg a kor tempóját és lélegzetét. A revüben bontakozik ki a nagyváros arca. (...) A pesti lélek idegenkedett a revü lélektelen masinériájától. A revü élvezéséhez naivítás kell. A párizsi ember naiv, a pesti ember fölényes. – Úgy folytatja: – A berlini kabaré Münchenből ered. A müncheni Überbrettli a mai berlini kabaré őse. Az Überbrettlit esztéták alapították. Peter Hille, a legmeddőbb széplélek és Erich Mühsam, a fanatikus, forradalmárköltő állottak bölcsőjénél. Ez az esztétaszellem szabta meg a mai berlini kabaré lelkét. A berlini kabaré a nagyképűség jegyében fejlődött. A berlini ember nagyképű, a pesti ember fölényes.” És – úgy véli a szerző – fölényes a pesti kabaré is, megfricskázza a tekintélyeket, mulat a közállapotokon, mindenkit megtépáz, de sohasem fájó módon, mert „nem üt, csak csipked”.

a revü élvezéséhez
naivítás kell.
A párizsi ember
naiv, a pesti ember
fölényes

fölényes
a pesti kabaré is,
megfricskázza
a tekintélyeket,
mulat a köz-
állapotokon,
mindenkit
megtépáz,
de sohasem fájó
módon, mert „nem
üt, csak csipked”

a pesti kabaré lelke
az aktuális tréfa,
a napi politika
szatírja, merthogy
„Budapest
a cinikusoké”

a pesti kabaré karaktere ellen, ha olcsó helyzetkomikumokkal szórakoztatják a közönséget, hiszen a pesti kabaré lelke az aktuális tréfa, a napi politika szatírja, merthogy „Budapest a cinikusoké”.

¶ Igaza van Tarján Tamásnak, aki a *Literatúra balkézről – A kabaré-hagyomány a mai magyar irodalom* című esszéjében (Alföld, 2009. 5. sz.) írja, hogy a Bonbonnière kabaréval megszilárdította helyét itthon a szabad szájú, vagabundus, eklektikus színháztípus, amelynek színházi legitimitása eltért a hagyományos kőszínházakétól. 1907-től a „kabaréévszázad” számos – társadalmi, ideológiai, esztétikai, a nyilvánosságformákkal összefüggő, a médiához kapcsolódó – átalakulást regisztrálhatott, műfaji nyitásokat, átalakulásokat is, a varietével, esztráddal, revüvel, vaudeville-lal való keveredést.

Irodalom

- Alpár Ágnes: *A fővárosi kabarék műsora 1901–1944*. Magyar Színházi Intézet, Budapest 1978
- Arcanum Digitális Tudománytár
- Balassa Emil–Emőd Tamás: *A magyar kabaré tízéves antológiája*. Dick Manó kiadása, Budapest 1918
- Bános Tibor: *A pesti kabaré 100 éve – 1907–2007*. Vince Kiadó, Budapest 2008
- Bródy István: *Mindenki benne van. Egy színiigazgató naplójából*. Budapest 1937
- Kellér Dezső: *Kortársak és sorstársak*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest 1971
- Körner András: *Költők a kabaréban – Pesti kabarédalok a 20. század elején*. Corvina Kiadó, Budapest 2019
- Molnár Gál Péter: *A pesti mulatók. Előszó egy színháztörténethez*. Helikon Kiadó, Budapest 2001
- Nagy Endre: *A kabaré regénye*. Palatinus Könyvek, Budapest 2000
- Pesti kabaré – Százerek színháza*. Bolgár István, Almási Miklós, Barta András (szerk.) Színháztudományi Intézet, Budapest 1966
- Szép Ernő: *Fiú, leány – Elfeledett drámák*. Európa Kiadó, Budapest 2006
- Zonda Tamás: *Balassagyarmat jeles polgárai*. Budapest 2018

Szilágyi Jolán: A Béke győz! 1951
Szabad Művészet, 1951. máj., 236.